

El pitjor incendi

LES DATES

04.07.94

Comencen els incendis del Bages i el Berguedà, mentre crema també Monistrol de Montserrat

08-07-94

Es dona per controlat el gran incendi de la Catalunya Central

Vint anys després dels grans focs del 94, víctimes i experts alerten que el bosc continua sent un polvorí

VIRTUDES PÉREZ

● Marcel Simon encara guarda en un calaix una camisa blava foradada pel foc. Cada any, pels volts del 4 de juliol, Sant Mateu de Bages commemora els devastadors incendis del 94 amb un concert a l'escola. *Pel verd després del negre* és el lema, el reclam. Però en Marcel no hi assisteix mai. No necessita excuses per recordar. "Els de cal Mastrill, una masia d'aquí al costat, tampoc no hi van. Se'ls va cremar tota la casa", aclareix. La seva es va salvar de miracle. Les guspises van encendre les bigues del cobert, però les va poder apagar llançant-hi galledes d'aigua. Avui, encara negres, són un testimoni més de la tragèdia.

En Marcel tenia 55 anys quan el foc va transformar per sempre el paisatge que havia conegut des de nen. Del verd al negre en un sospir. "Era migdia, estava collint les guixes i vaig veure la gran fumurada. Li vaig dir al meu germà: «Avui sí que no ens escapem.» Primer va anar corrents cap a on va començar l'incendi, a la cara sud de la serra de Castelltallat. Però va tornar ràpidament cap a casa. Impotent. "Sentia els crits dels porcs. Vaig intentar entrar a la granja per salvar-los, però m'ofegava. En van morir 400." Els Mossos d'Esquadra no el van deixar continuar. El van ficar dins d'un cotxe perquè pogués respirar. "En una hora i mitja les flames ho envoltaven tot." I els bombers? "No van poder fer res... El foc de seguida va ser incontrolable... Se'ls cremaven les mànecues..."

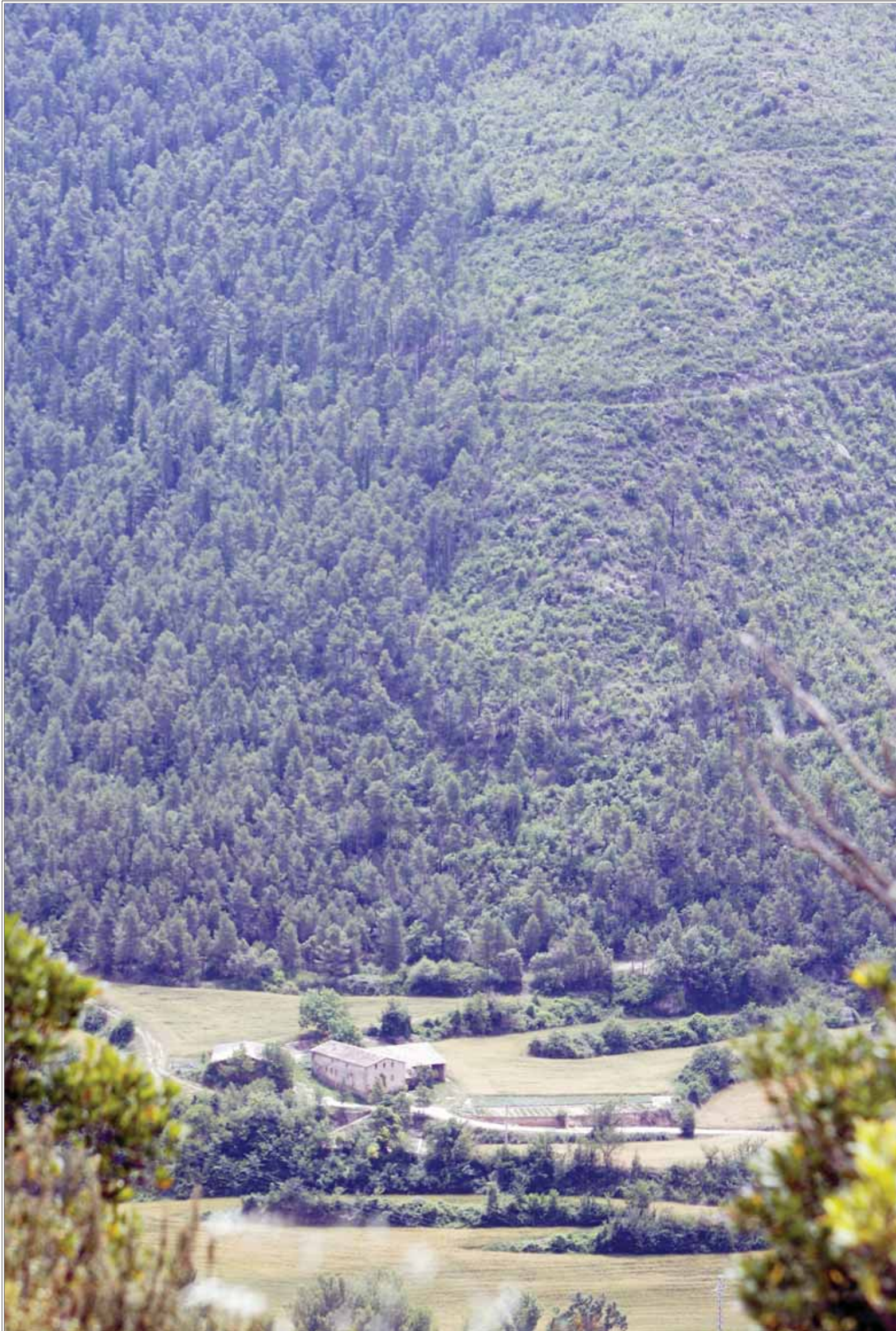
L'estiu del 1994 Catalunya va viure els focs més terribles i virulents que es recorden. Prop de 60 incendis, una dotzena dels quals grans, i més de 65.000 hectàrees cremades al conjunt del territori. Els boscos del Bages i el Berguedà van ser els més afectats, amb imatges apocalíptiques que formen part de la memòria col·lectiva. Mai fins llavors no s'havien vist flames tan altes –en alguns indrets van arribar fins als 40 metres, asseguren alguns testimonis – ni tan ràpides. Només a la Catalunya Central, entre el 4 i el 8 de juliol van cremar unes 45.000 hectàrees.

El foc de Sant Mateu de Bages, aquell que va veure començar en Marcel des de casa seva i del qual ningú no ha apuntat mai la causa, va ser el focus principal de l'incendi del Bages. Les flames inicials es van propagar com la pólvora i van arrasar masies, coberts, granges de porcs, de xais, de cabres... A una velocitat mai vista ni imaginada que va deixar tothom inermes, van arribar a Callús i després, imparable, a Súria i Fonollosa.

Però l'incendi de Sant Mateu no va ser l'únic que va començar al migdia d'aquell fatídic 4 de juliol. A la mateixa hora cremava Monistrol de Montserrat. Tres excursionistes de Terrassa van morir en intentar protegir-se a les coves de Collbató. I un altre focus imponent s'aixecava com un colós a la serra de Gargallà, al ter- ➤

No vam poder dormir durant dies. Ho intentaves, però no podies. Tancaves els ulls i veies foc

Contrast. En algunes carenes encara avui, vint anys després de l'incendi, es distingeix perfectament el límit on van arribar les flames. El contrast amb el bosc originari de pinassa és evident, com s'aprecia a la foto de l'esquerra. Les imatges més petites corresponen a les tasques d'extinció de l'incendi del 1994.

ORIOL DURAN /XAVIER
CARRIÓN / MIQUEL
ANGLARILL

Miquel Borràs assenyala uns pins que es van salvar del foc i que, vint anys després, encara tenen l'escorça socarrada. ORIOL DURAN

“
El foc no respectava res, ni cases, ni rieres, ni granges. En quatre hores estava a Casserres

➔ me municipal de Montmajor, a la part sud del Berguedà.

Miquel Borràs, que ara té 63 anys, va veure com començava. Estava amb la seva mare. “Durant cinc minuts va ser un foc controlable. Però en uns minuts es va cremar tot un camp de rostolls de cereals”, explica. I el que fins aquell moment era una gran catifa de pinassa es va convertir en un desert de cendra. “La llengua inicial anava a tanta velocitat que en quatre hores estava a Casserres. No respectava res. Ni rieres, ni cases, ni granges.”, explica Josep Maria Coromines, alcalde de Montmajor des de l'any 1999 fins l'any passat. Els dos amics van participar en les tasques d'extinció. “Van ser quatre dies. No hi ha cap incendi que duri quatre dies”, diu Coromines. “Això vol dir que vam passar quatre dies sense dormir. Ho intentaves i no podies. Tancaves els ulls i veies foc”, afegeix Borràs. El pitjor, per a Coromines, va ser la sensació d'impotència. “Apagàvem el foc a la nit i l'endemà es tornava a encendre, i així durant quatre dies que es van fer interminables.”

Els dos incendis, el de Sant Mateu de

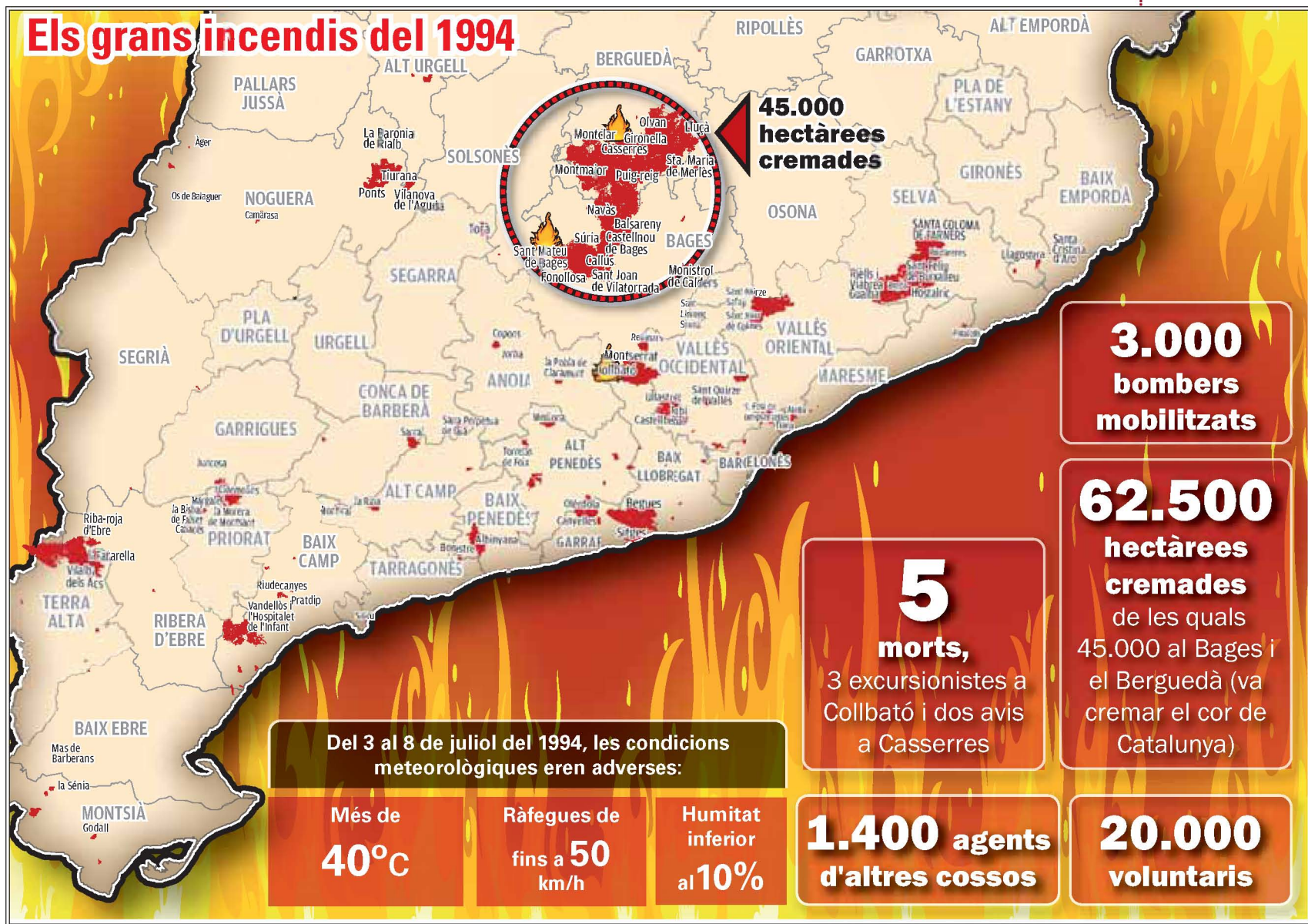
Escorça socarrada 20 anys després

Hi ha imatges que no necessiten paraules que les engrandeixin o les expliquin. L'escorça socarrada dels pins vint anys després de l'incendi n'és una. Parla per si sola. Els pins que van sobreviure a les flames a la zona de Gargallà, dins del terme municipal de Montmajor, al sud del Berguedà, són prou eloqüents. Si algú els toca no cremem, però sí taquen de sutge, com si fossin carbó. Són arbres famèlics, solitaris enmig d'un paisatge dominat ara per alzines i roures. Arbres com perduts enmig d'un paratge que res no té a veure amb el que era fa vint anys quan una llengua de foc inesperada va arrasar tot el territori visible i els va deixar a la intempèrie. Nus i negres. Però, com el Viejo olmo de Machado, allà continuen. Ferits, però vius. Amb les copes esquistades, però verdes. Un testimoni de resistència i de vida que encara emociona.

Bages i el de Gargallà –aquest últim causat segons van certificar els pèrits pel despreniment d'una línia elèctrica– es van acabar ajuntant a Viver i Serrateix. I només van poder ser controlats quan van canviar les condicions meteorològiques. “Era impossible atacar el foc. Amb les mateixes condicions d'aquell estiu, estic segur que es tornaria a repetir la tragèdia”, assegura Coromines.

SENSE CAPACITAT D'ATURAR-HO

Els experts no en tenen cap dubte. Vint anys després, han millorat moltes coses. Els mitjans tecnològics han evolucionat, s'ha avançat en la formació del personal, en els sistemes de coordinació, en els protocols d'actuació. Però tot això no és suficient per fer front a un incendi de gran intensitat com el que es va produir l'any 1994 a la Catalunya Central. El problema principal és que el bosc, amb una acumulació de combustible i una sequera creixent, continua sent un gran polvorí. Eduard Plana, fundador de la Fundació Costa Pau i investigador del Centre Tecnològic Forestal, assegura que “en deter-

“S'està reduint la superfície cremada”

A l'incendi de l'Empordà del 2012 es van cremar 12.000 hectàrees, però els experts opinen que sense l'experiència acumulada, en gran part per haver patit incendis com els del 94 o el 98, la superfície cremada hauria estat molt més gran. “En aquest cas, la superfície potencial era de 40.000 hectàrees”, assegura l'investigador del Centre Tecnològic

	Hectàrees cremades	Víctimes mortals
Focs del 1994	62.000	5
Horta de Sant Joan 2009	1.140	5 (bombers)
Alt Empordà 2012	14.000	2

Forestal Eduard Plana, que n'està convençut que amb els sistemes d'anticipació del com-

portament dels incendis “s'està aconseguint reduir la superfície cremada”.

minades situacions, quan es declara un incendi de gran intensitat, com va ser el cas dels incendis del 94, el 98 o el de la Jonquera de l'any 2012, no hi ha capacitat tecnològica d'aturar-ho”.

És més, Plana explica que des del punt de vista de condicionants ambientals, la situació ha empitjorat respecte del 94. Amb el canvi climàtic cada cop hi ha més

dies a l'any que el bosc és més propens a cremar. “Si tenim un bosc estressat, amb les defenses baixes, es torna encara més vulnerable i les probabilitats de grans incendis augmenta”, precisa. Asier Larrañaga, responsable d'àrea del Grup de Reforç de les Actuacions Forestals (GRAF), hi està d'acord. “Tenim molts més mitjans que als anys noranta, l'organització és molt

més dinàmica, però el problema estructural, fruit en part d'un abandonament progressiu d'usos del bosc, es manté”.

Davant d'aquesta realitat, i amb un risc de patir grans incendis “elevadíssim”, tant Larrañaga com Plana coincideixen que l'única opció, mentre la gestió del bosc continuï sent un tema pendent, és intentar avançar-se, tenir estratègies d'extinció preparades. “Es pot dir que cada vegada més la tendència no és anar darrere de les flames sinó que intentem anticipar-nos al comportament de l'incendi”, subratlla l'investigador del Centre Tecnològic Forestal.

Aquesta és una de les grans lliçons dels grans incendis. I és també el que fa que amb els factors estructurals en contra, a Catalunya els serveis d'extinció tinguin la capacitat ara d'adoptar estratègies per aconseguir reduir el nombre d'hectàrees cremades respecte a les hectàrees potencials. “L'any 2012 es van cremar 12.000 hectàrees, però el que no es diu és que se'n podien haver cremat 40.000. I aquesta capacitat d'anticipar-se, d'avançar-se al comportament de l'incendi, que és el ➔

“ Si es tornessin a donar les mateixes condicions, una temperatura de 40 graus i baixa humitat, tornaria a passar

Jordi Pujol amb Josep Arola i l'alcalde de Manresa, Juli Santcliments, al parc de bombers. A la dreta, Casseres després del foc. ELPUNT/AVUI

LES XIFRES

62.000

ha cremades a tot el territori

45.000

ha cremades a la Catalunya Central

40

graus de temperatura o més.

“Van venir voluntaris fins i tot de l'estranger”

● Josep Arola era el director de l'Escola de Bombers l'any 1994 i va coordinar l'extinció de l'incendi de la Catalunya Central des d'un comandament avançat al Parc de Bombers de Manresa. Les primeres dues nits no va dormir i la resta de la setmana anava a casa només per dutxar-se i descansar 3 o 4 hores. Més era impossible, els nervis no el deixaven. Va ser una experiència duríssima amb moments d'una forta emotivitat. “La resposta ciutadana va ser impressionant”, comenta Arola, que ara té 65 anys i ja està jubilat. Van venir voluntaris de tot arreu, fins i tot de l'estranger, i els supermercats de la zona portaven cada dia al parc de bombers camions plens de menjar gratis. “Tota la cotxera

del parc estava plena de palets de menjar. I havia voluntaris fent entrepans sense parar. Cada vegada que baixava m'emocionava”, manifesta Arola. A la cotxera no hi havia cap camió. “Només teníem un tractor amb un remolc amb bombes i mànegues per atendre els incendis urbans.” El president Pujol va passar dues nits pel parc. Van ser moments de lluita compartida. Però no van durar. “Al juliol es van encendre totes les alarmes i al setembre ja estaven tots apagades”, diu Arola amb tristesa. “No s'ha fet mai una gestió forestal”, afegeix. Josué Saura va ser un dels bombers que van participar en l'extinció. Algun cop amb una sola mànega i poca aigua.

Tenia 26 anys i feia any i mig que estava al cos. Va viure l'experiència amb contradiccions i impotència. “Ha estat l'únic cop que he patit per la meua vida.” Van ser tres dies de foc en foc durant els quals moltes vegades tenia la impressió del tot irracional d'anar en sentit contrari. “Arribar a un lloc del qual tothom fugí és una sensació estranya”, subratlla. La memòria barreja records. “Tiràvem aigua i del mateix calor no arribava al foc.” En aquells dies molta gent li va donar les gràcies, però també el van insultar. Perquè, reconeix, “era impossible atendre totes les demandes i una persona no podrà entendre mai que passis de llarg perquè vas a cobrir un risc major”. V.P.

3.000 bombers i 20.000 voluntaris

A l'incendi de la Catalunya Central es van mobilitzar 3.000 bombers i 1.400 agents d'altres cossos. Però en la lluita contra les flames va ser clau la tasca dels voluntaris. Fins a 20.000 persones van participar en les tasques d'extinció. Entre elles, els mateixos veïns de les zones afectades. Alguns van posar en perill la seva vida. Al Berguedà és ja quasi una llegenda el cas de dos homes als quals els va passar el foc per sobre. “Es van salvar tirant-se aigua l'un a l'altre”, expliquen els veïns.

i encara avui impressiona veure l'escorça socarrada. “Abans tot era pi. Ara és roure i alzina. El foc ens va canviar el paisatge i això va costar molt de pair, perquè aquí els nostres pares i els nostres avis havien viscut dels pins”, comenta l'alcalde de Montmajor.

Aquesta modificació absoluta de l'entorn va ser traumàtica per als habitants de la Catalunya Central. “Va ser molt dur. Et llevaves al matí i no veies el verd. De cop ho veies tot de color cendra. I aquella olor... És una sensació de desolació difícil de superar”, recorda Borràs. El negre va durar dos o tres anys, un temps que molts veïns van aprofitar per donar un gir a la

Potser falla el mètode. Amb aigua no n'hi ha prou per poder apagar un foc si és de grans magnituds, com el del 94

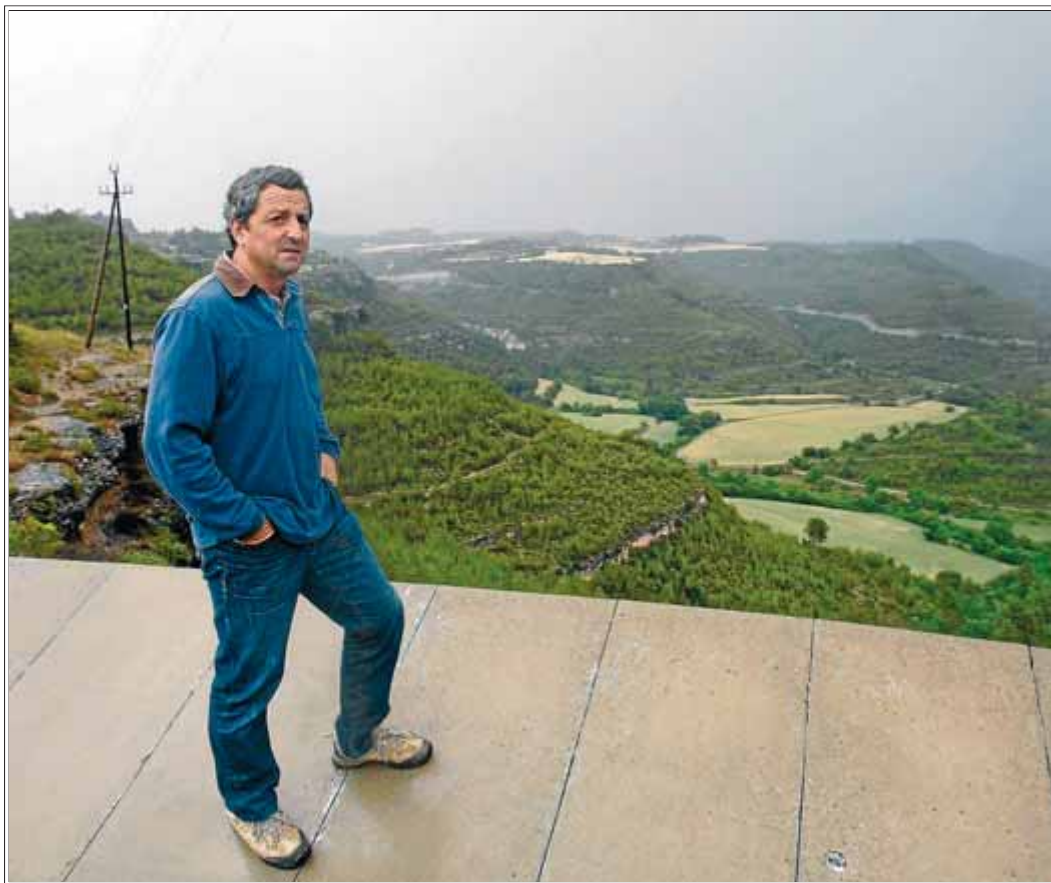
que permet reduir les hectàrees cremades, no seria possible sense tragèdies com les del 94. “No seríem on som sense les lliçons apreses dels focs anteriors, i això també s'ha de valorar”, afirma Plana, que fins i tot s'atreveix a aventurar que “és bastant probable assegurar que la superfície que cremaria ara si es declarés un incendi com el del 94 seria menor”.

NOU PAISATGE

Des del quilòmetre 7 de la B-420, a pocs metres d'on va començar l'incendi de Gargallà, Miquel Borràs assenyala el paisatge cremat, regenerat en part després de 20 anys. Alguns pins, pocs, van sobreviure

Calders, primera sentència contra FECSA

● Va ser com un preludi. El dia 1 de juliol va haver-hi un incendi a Calders, a la comarca del Bages, que si s'hagués produït a partir del dia 4, en plena voràgine destructora de les flames i amb els serveis d'extinció absolutament col·lapsats, hauria sigut catastròfic. "Sort que era l'únic foc. Tres dies més tard s'hauria cremat tot", assegura Just Serra, pagès, veterinari i president de l'Agrupació de Defensa Forestal (ADF) d'Artés, Calders i Monistrol de Calders. La causa d'aquest incendi va ser el despreniment d'una línia elèctrica en mal estat. "Estava dinant a casa dels pares i vaig veure la columna de fum a la pujada del Castell. Va saltar la llum. En vint minuts els camps de blat per segar s'havien cremat totalment i el foc avançava cap a la població. En quinze minuts havia recorregut 2 quilòmetres", recorda en Just. L'Ajuntament de Calders i 22 dels propietaris afectats per l'incendi van denunciar Fecsa. El procediment judicial, que va portar l'advocat Manuel Busquets, va ser llarg. Fecsa va recórrer una sentència del 2000 a l'Audiència de Barcelona i al final va perdre. La sentència definitiva és de l'any 2001, 7 anys després de l'incendi, i la companyia va haver de pagar una indemnització de 130 milions de les antigues pessetes als propietaris afectats. És la primera sentència ferma que responsabilitza la companyia de l'incendi i l'obliga a pagar els danys. "L'any 1994 les línies elèctriques esta-

El bosc era la guardiola dels meus avis. Quan vaig veure que cremaven els grans pins, vaig plorar

Just Serra, al mirador des d'on es pot veure la plana del Castell, on va començar el foc de Calders, l'1 de juny de l'any 1994. ORIOL DURAN

ven molt malament, en molts casos no complien el reglament", comenta Busquets. A partir d'aquell moment, i amb altres procediments oberts en altres municipis, Fecsa va començar a modernitzar algunes instal·lacions elèctriques, segons destaca l'advocat. "L'efecte bo que ha tingut perseguir-los judicialment i que hagin estat condemnats és que s'han posats les piles", sentència. Als boscos de Calders que van cremar el 1994 actualment hi ha una densitat

incompatible amb qualsevol gestió forestal. Creixen atapeïts uns al costat dels altres sense espai material per desenvolupar-se. "El bosc era la guardiola en època dels meus avis", comenta el Just. "Quan vaig veure que cremaven els grans pins, vaig plorar", afegeix. I, com molts altres propietaris forestals, se sent impotent i no entén per què no s'acaben de prendre mesures. "La pastura de bestiar no seria tan cara d'incentivar i seria tan útil..." V.P.

seva vida, per canviar d'activitat i adaptar-se a la nova situació. "Alguns no ho van superar. No està demostrada la relació, però un temps després del foc va haver-hi alguns suïcidis", diu Coromines. Tampoc no volen parlar gaire de les víctimes mortals. Dels dos avis que van morir en una masia a Casserres. "És dolorós. La gent va quedar molt tocada. Durant dues setmanes ens vam ensorrar cadascú a casa seva. No servíem ni per fer la feina rutinària", afegeix Borràs, que encara avui no s'explica com aquella gran catàstrofe no va causar moltes més víctimes mortals al Bages i el Berguedà. "Quan va passar tot, miraves al teu voltant amb por... fins que veies

com la gent sortia... com cargols."

Altres, com és el cas del mateix Coromines, van reaccionar amb rapidesa. "Quan encara fumejava, vaig pensar que havia de buscar una alternativa. I vaig decidir que faria granges de porcs. Ara els meus dos fills continuen a les granges i també a la pagesia", relata.

Com els experts en extinció, la gent del territori té molt clar que només amb una bona gestió del bosc es reduirà el risc de patir grans incendis. "S'ha d'aclarir, s'ha d'esponjar la massa forestal, i n'estic segur que una bona manera és deixar que el bestiar torni a actuar al bosc", opina Coromines.

Asier Larrañaga subratlla que la percepció que el bosc desapareix és errònia. La realitat és que la superfície forestal creix, no només en nombre d'hectàrees sinó també en densitat, en part per la colonització d'antics bancals agrícoles abandonats a mitjans del segle passat i també per l'abandonament de l'activitat forestal. Davant d'aquest abandonament dels usos progressius, calen noves formes d'aprofitament. "Com a societat hem d'apostar per noves vies, com per exemple la biomassa forestal o la recuperació del pasturatge. Sense una gestió eficaç continuarem sempre vivint amb un risc latent", adverteix Plana.

LES XIFRES

3.000

Bombers mobilitzats.

1.400

Agents d'altres cossos.

20.000

Voluntaris hi van participar.